

«Σπάρτακος» η ταινία που σπάει τη λίστα του Μακάρθι (σε σενάριο του απαγορευμένου Ντόναλντ Τράμπο). Στη συνέχεια, ο Στάνλεϊ Κιούμπρικ εγκαταλείπει τις ΗΠΑ.

ΣΠΑΡΤΑΚΟΣ

(1960)

Το βράδυ που είδα το «Κουρδιστό πορτοκάλι» νομίζω ότι δεν κατάφερα να κλείσω μάτι. Δεν έβρισκα λόγια να περιγράψω τι είδα. Όσο για το να περιγράψω τα συναισθήματά μου, ούτε λόγος. Είχα σοκαριστεί; Σίγουρα. Συγκινήθηκα; Ναι. Φοβήθηκα; Επίσης. Εκείνο το βράδυ σηματοδότησε ένα καινούργιο ενδιαφέρον στη ζωή μου. Το ενδιαφέρον για τον κινηματογράφο. Και πιο συγκεκριμένα, για τον κινηματογραφιστή. Και ακόμα πιο συγκεκριμένα για τον Κιούμπρικ, που συνέχισε με έναν περίεργο τρόπο να εκπλήσσει εμένα και ακόμα όσους τον παρακολουθούσαν μέχρι το τέλος της ζωής του.

Δύο χρόνια έρευνας χρειάστηκε η Αλίσον Καστλ για να συγκεντρώσει τις πληροφορίες σχετικά με τη ζωή και τα έργα του Στάνλεϊ Κιούμπρικ. Βέβαια, τίποτε δεν θα γινόταν αν δεν υπήρχε η α-

νάλογη πρόσβαση στα υπόγεια της κατοικίας του σκηνοθέτη, στο Σεν Αλμπαν, όπου φυλάγονται τα αρχεία του. Η πολυτελέστατη έκδοσή της «Taschen» που συγκεντρώνει και αρχειοθετεί τα πάντα γύρω από τον Κιούμπρικ, με βοήθησε να καταλάβω αρκετά πράγματα για τις ταινίες ενός σκηνοθέτη που άλλαξε τα κινηματογραφικά δρώμενα.

Κανένα από τα έργα του δεν ήταν ίδιο με το προηγούμενο, αλλά ούτε και με το επόμενο. Πουθενά δεν καταφέρνεις να διαπιστώσεις κοινά σημεία, εκτός ίσως από το ότι σε κάθε ταινία περιγράφεται ποικιλοτρόπως κάποια πτυχή της καθημερινής ανθρώπινης μοναξιάς. Και κάποια από τις πολλές πλευρές της βίας. Αλλά πάλι με πολύ διαφορετικό τρόπο. Ο «Σπάρτακος» παίρνει το φταιξιμο πάνω του και συμβολικά το παίρνουν και όλοι οι άλλοι. Ο «Σπάρτακος», όμως είναι ◉

Μια ελεγεία στον πόλεμο του Βιετνάμ, με συγκλονιστικές σκηνές και ερμηνείες. Χαρακτηριστικότερη η σκηνή με την αυτοκτονία του χοντρού στρατιώτη στις τουαλέτες.

και η ταινία που θα σπάσει τη зоφερή λίστα του Μακάρθι, καθώς το σενάριό της ανήκε στον Ντάλτον Τράμπο, σε έναν άνθρωπο που απαγορευόταν έως τότε να δουλεύει επειδή ήταν κομμουνιστής. Το όνομά του γράφτηκε φαρδιά-πλατιά! Παρ' όλα αυτά, ο «Σπάρτακος» ήταν το έργο που ανάγκασε τον Κιούμπρικ να εγκαταλείψει την Αμερική. Μάλωσε άγρια με τον Κερκ Ντάγκλας και αποφάσισε να μετακομίσει μόνιμα στο Λονδίνο. Στον Τύπο το δικαιολόγησε λέγοντας ότι το Λονδίνο τον εξυπηρετεί καλύτερα για τα εκάστοτε γυρίσματά του. Στα άγνωστα αρχεία του, όμως, διαβάζω την εξής σημείωση: «Ο "Σπάρτακος" ήταν το μόνο έργο στο οποίο δεν είχα τον απόλυτο έλεγχο. Όταν ο Κερκ Ντάγκλας μου προσέφερε τη δουλειά, πίστευα ότι θα μπορούσα να κάνω κάποιες αλλαγές, ώστε να μου αρέσει περισσότερο. Τελικά κατάλαβα πως, αν δεν Βάλω στο συμβόλαιο που υπογράφω ειδικό όρο, που θα εξασφαλίζει πως οι απόψεις μου θα γίνον-

ται οπωσδήποτε σεβαστές, το πιθανότερο είναι πως δεν θα τις σέβεται κανείς».

Το έπος του «Σπάρτακου» ακολούθησε μια βάνουσα σέξι άποψη της παιδικής αθωότητας στο έργο του Ναμπόκοφ «Λολίτα». Στο ίδιο έργο ο θεατής συναντιέται για πρώτη φορά με την ποδολαγνεία, άγνωστο ως τότε κομμάτι του φετιχισμού. Πάντα αναρωτιόμουν πώς κατάφερε να γυρίσει τέτοια ταινία, δίχως να σοκάρει το φιλοθεάμον κοινό του 1968. Απλώς, διαχωρίζοντας το ερωτικό στοιχείο από το σεξουαλικό. «Το βασικό μου πρόβλημα με το βιβλίο έγκειται στο ότι ο Ναμπόκοφ εστιάζει στο αν ο πρωταγωνιστής θα καταφέρει να κάνει σεξ με τη Λολίτα. Θέλω να αποφύγω αυτό το πρόβλημα στο φιλμ. Συμφώνησα με τον Ναμπόκοφ να παρουσιάσω πιο αινιγματικό τον πρωταγωνιστή. Έτσι ώστε ο θεατής να μην ξέρει ποιος είναι ο στόχος του με τη Λολίτα...» γράφει ο Κιούμπρικ για το φιλμ αυτό.

Στο «Dr Strangelove» ή, πιο ελληνι- ◀

BARRY LYNDON

(1975)

Κάτω, στην αρχή της καριέρας του ο Κιούμπρικ γύρισε το «Killer's Kiss» (1955), ένα έργο που κατήγγειλλε τη διαφθορά που επικρατούσε στην Αμερική μετά τον πόλεμο.

στί, «S.O.S. Πεντάγωνο καλεί Μόσχα» γέλασα πολύ και γνώρισα έναν τελείως διαφορετικό Κιούμπρικ. Ο σαρκασμός, η πολιτική άποψη και το εκκεντρικό χιούμορ παίρνουν τη σάρκα και τα οστά του Πίτερ Σέλερς. Κι εγώ μένω να αναρωπιέμαι πού το βρήκε ο σκηνοθέτης αυτό το σιλ... Από τα αρχεία βλέπω ότι αυτό το χιούμορ δεν ήταν ο αρχικός σκοπός του Κιούμπρικ και ότι το τελικό αποτέλεσμα εντυπωσιάζει ακόμα και τον ίδιο: «Όσο προσπαθούσα να σκεφτώ πώς να κάνω την εικόνα πιο ρεαλιστική, όλο και πιο πολλές περιέργες ιδέες συνωστίζονταν στο κεφάλι μου. Τις μελετούσα και κατέληγα ξανά και ξανά πως δεν μπορώ να τραβήξω έτσι τη σκηνή, γιατί όλος ο κόσμος θα γελάει. Κάπως έτσι το "Dr Strangelove" κατέληξε σε κωμωδία», γράφει στα χαρτιά του «Πεντάγωνο καλεί Μόσχα». Ευτυχώς που του βγήκε έτσι!

Και το 1968 εμφανίζεται στους κινηματογράφους η εξαιρετικά ανατρεπτική ται-

νία «2001 Η Οδύσσεια του Διαστήματος». Την εποχή εκείνη αντιμετωπίστηκε ως έργο επιστημονικής φαντασίας. Σήμερα αντιμετωπίζεται ως η απόλυτη πρόβλεψη για το πώς θα ήταν τα πράγματα στο μέλλον. Κι επειδή το έργο κάθε άλλο παρά επιστημονική φαντασία ήταν, αντιμετώπισε μεγάλα προβλήματα κατά τη διάρκεια των γυρισμάτων, που μέχρι σήμερα παρέμειναν άγνωστα.

Παραδείγματος χάριν, με τη γνωστή εταιρεία IBM και τον ψυχοπαθή υπολογιστή που παρουσίαζε ο Κιούμπρικ. Από τα αρχεία της ταινίας απομονώνω μέρος γράμματος του σκηνοθέτη προς το συνεργάτη του, Ρότζερ Κάρας: «Το 'χει καταλάβει καλά η IBM ότι ένα από τα κύρια θέματα του έργου είναι ένα ψυχωτικό κομπιούτερ; Δεν θέλω να δημιουργήσω προβλήματα σε κανέναν ούτε να μου πουν εκ των υστέρων ότι τους κορόιδεψα. Σε παρακαλώ, γράψε μου με ακρίβεια τις συνομιλίες σου με την

τους ανθρώπους. Στην τελική, ο άνθρωπος είναι το πιο βίαιο ζώο που περπάτησε ποτέ στη Γη».

Κάπως έτσι φτάνουμε στη «Λάμψη» και στο «Full Metal Jacket». Θρίλερ που έμελλε να μείνει κλασικό και αξεπέραστο το πρώτο, ελεγεία στον πόλεμο του Βιετνάμ, με συγκλονιστική εικόνα και ερμηνείες το δεύτερο. Ο απόλυτος τρόμος μέσα από τα μάτια του Τζακ Νίκολσον πάνω από τη γραφομηχανή του («...all work and no play makes Jack a dull boy») και η αυτοκτονία στις τουαλέτες του χοντρού στρατιώτη στο «Full Metal Jacket».

«Ήθελα το ξενοδοχείο παραδοσιακό, κι όχι σαν αυτά τα στοιχειωμένα που βλέπεις στα θρίλερ. Οδηγός μου σε αυτή την ταινία ήταν η γραφή του Κάφκα. Οι ιστορίες του Κάφκα είναι φανταστικές και αλληγορικές. Η γραφή του, αντίθετα, είναι απλή και άμεση – σχεδόν δημοσιογραφική», σημειώνει ο Κιούμπρικ για τη «Λάμψη», ενώ για το «Full Metal Jacket» φιλοσοφεί στα ημερολόγιό του: «Δεν πρόκειται να κάνουμε κάτι για τα κακώς κείμενα στον κόσμο μας, αν δεν γνωρίσουμε και δεν συμπιλιωθούμε με τη σκοτεινή πλευρά του εαυτού μας», γράφει.

Και, τέλος, το ρεκβιέμ του σκηνοθέτη. Τα «Μάτια ερμητικά κλειστά» θέλουν να εξερευνηθούν τη σεξουαλικότητα. Δεν ξέρω κατά πόσον το καταφέρνουν. Δεν ξέρω κιόλας κατά πόσον είναι τραγικό να είναι αυτή η τελευταία ταινία ενός τέτοιου σκηνοθέτη. Ομως, τι σημασία έχει. Ο Στάνλεϊ Κιούμπρικ είχε τόσα μελλοντικά πρότζεκτ. Κι είναι όλα μαζεμένα μέσα σε αυτό το βιβλίο, που καταφέρνει να καλύψει σχεδόν ολοκληρωτικά το έργο και τη ζωή αυτού του ανθρώπου.

Η δημοσίευση των μυστικών αρχείων του, όσον αφορά ταινίες, ντοκιμαντέρ, προσωπικά σχέδια, σημειώσεις, φωτογραφίες και σκέψεις που έως σήμερα έμεναν σιωπηλά σε ράφια, μπορεί να θεωρηθεί έκδοση της χρονιάς. Τουλάχιστον για τους σινεφίλ, για τους σκηνοθέτες, για τους επίδοξους σκηνοθέτες, αλλά και για μας, που απλώς αγαπήσαμε τις δουλειές του. ☺

IBM, για να ξέρω τι θα κάνω...»

Ισως πιο πραγματική από τη σχιζοφρένεια ενός υπολογιστή, η βία και η παράνοια που συναντάμε στο «Κουρδιστό πορτοκάλι», μια ταινία που κάθε φορά που τη βλέπω μένω εκστασιασμένη, αλλά και κάθε φορά αναρωτιέμαι πώς μπόρεσε το μυαλό ενός ανθρώπου να φτιάξει τέτοιες εικόνες. «Κεντρική ιδέα της ταινίας είναι η ελευθερία της άποψης. Χάνουμε τον ουμανισμό μας όταν πιστούμε να διαλέξουμε μεταξύ καλού και κακού;» αναρωτιέται ο Κιούμπρικ στις σημειώσεις του και καταλήγει: «Πολλά από τα προβλήματα του ανθρώπου πηγάζουν από την επίγνωση του τέλους. Αυτή είναι η κατάρα που κουβαλά μαζί της η γλώσσα και η ευφυΐα. Κανένα άλλο πλάσμα στον κόσμο εκτός από τον άνθρωπο δεν έχει την επίγνωση του τέλους».

Το «Κουρδιστό πορτοκάλι» αφήνει ιστορία, γιατί, όπως λέει ο Κιούμπρικ: «Παρά την υποκρισία μας, η βία εξιτάρει όλους

ΛΟΛΙΤΑ

(1962)

Στη «Λολίτα», ο Στάνλεϊ Κιούμπρικ ήθελε να δώσει το ρόλο σε μία 12χρονη, όπως και η πρωίδα στο βιβλίο του Ναμπόκοφ. Η παραγωγή, όμως, το απαγόρευσε.